

RAMLØSE-SKATTEN

EN VIKINGE-STORMANDS
NEDGRAVEDE BANK AF HÅRD VALUTA ?

RAMLØSE-SKATTEN

En vikinge-stormands
nedgravede bank af hård valuta?

Skatten lå i en gravhøj

I midten af 900-tallet, på Gorm den Gamles tid, nedgravede en vikinge-stormand en kostbar skat af sølv og guld i kanten af en bronzealder-gravhøj ved Ramløse. Godt 1000 år senere, kort før jul 1994, blev skatten genfundet af en dygtig amatørarkæolog med sin detektor. 1800-tallets driftige landbrugs-espansion uden smålig skelen til fortidsminder havde sløjft gravhøjen, som nu henlå som bar pløjemark.

Ramløse-skatten omfatter 446 genstande af sølv og 13 af guld. Fundstedet blev nøje kulegravet med maskine og al jord afsøgt med detektor. Bunden af skatten blev fundet på sin oprindelige plads og så ud til at have været indpakket i klæde eller skind.

Skatten er den første på Sjællands nordøstkyst; men vikingeskatte kendes over det meste af Østeuropa og Skandinavien samt i de danske og norske kolonisationsområder i England, Skotland og Irland, og antallet beløber sig til noget over tusind stykker, hvoraf små 150 er fundet i Danmark. Skattene belyser væsentlige sider af datidens kultur, ikke mindst handelsforbindelserne, idet udlandskontakterne kan aflæses ud fra genstandenes produktionssområder.

Skattene indeholder genstandsarter, der sjældent eller aldrig optræder i grav- eller bopladsfund. Smykker kendes i stort tal fra gravene; men her er de oftest af bronze, mens sølv- og guldsmykker kun sjældent træffes. På bopladserne træffes smykker kun undtagelsesvist, mens sølvmonter ses en sjælden gang. Det har dog vist sig, at skattefundene ofte optræder nær bopladserne og ikke, som man tidligere mente, var gravet ned på afsides, men dog let genkendelige steder, så man kunne grave dem op igen. Det er et åbent spørgsmål, om vikingerne har skjult deres formuer med henblik på at hente dem igen, så at sige har "sat pengene i banken".

På kortet fra 1820 ses gravhøjen, hvor Ramløse-skatten blev nedgravet.

I vikingetiden var der ingen banker eller andre sikre steder, hvor man kunne opbevare formuer af ædelmetal. Hvis man ville sikre sine betalingsmidler, måtte man gemme dem på et sted, som kun en selv eller få andre kendte til. Er det tilfældet, må skattefundene repræsentere formuer, der mod hensigten ikke er gravet op igen. Vel har vikingetiden været en urolig periode, hvor faren for at komme ulykkeligt af dage i utide har været betydelig; men der er lige lovligt mange uafhængte skatte til, at man kan godtage denne forklaring for alle skattenes vedkommende.

En anden mulighed er, at skattene er nedlagt, uden at genopgravning har været tilsigtet. Vikingetidens tankegods skinner lejlighedsvist igennem i de noget senere islandske sagaer, der ofte i digterisk form tager udgangspunkt

Arabiske sølvmonter genbrugt som hængesmykker.

i vikingetidige forhold. Flere steder heri omtales den såkaldte ”Odins lov”, der siger, at hvad man skjuler i jorden i levende live, skal man nyde i Valhal. Har man derfor nedgravet sin formue før døden, og vel at mærke har ladet den ligge, var man også en holden mand i det hinsidige.

Ramløse-skatten og andre skattefund kan måske opfattes som sådanne formuer, beregnet på livet efter døden. Formuernes størrelse varierer kraftigt, fra knapt 100 g sølv for de mindste til godt 25 kg for den største, der er fundet i Polen. Blandt de danske skatte er der to på hver godt 6 kg sølv, betydeligt mere end Ramløse-skattens godt 1 kg sølv og knapt 100 g guld. Alligevel lander Ramløse-skatten på en af de nedre pladser på de danske skattes top 20-liste. Målt med nutidig målestok er Ramløse-skattens købekraft beskedent, idet den groft sagt svarer til 2 ugers løn til en håndværker. Købekraften i vikingetiden har dog nok været betydeligt større, og der er næppe nogen tvivl om, at skattens ejermand har været en lokal stormand.

Arabiske sølvmonter klippet i halve og kvarte som betalingsmidler.

I de senere år har man foretaget udgravninger på flere fundsteder for skattefund. Det har herved vist sig, at de ofte har været gravet ned nær samtidige bopladser. Man har derved kunnet holde et vågent øje med nedgravningsstedet, og skulle nogen alligevel forgribe sig på en sådan skat, ville det ikke være vanskeligt at hævde sin ejendomsret dertil.

Arabiske mønter

Størsteparten af Ramløse-skatten består af mønter og afklip af mønter. Næsten alle stammer fra det arabiske område, hvis nordøstlige regioner, det nuværende Iran og Afghanistan især er repræsenteret i de skandinaviske fund. Hovedparten af mønterne i Ramløse-skatten er præget af saminidiske emirer i Samarkand og Tashkent i Centralasien. Her brydes der i vikingetiden sølv i store mængder fra lejer med forbavsende rent sølv. Bevarede regnskaber fra årene omkring år 800 oplyser, at kaliffen i Bagdad, det arabiske riges øverste

fyrste og utvivlsomt datidens rigeste mand, havde en årlig indtægt på ikke mindre end 1200 tons sølv, så i sammenligning med ham er stormanden fra Ramløse nærmest et fattiglem. Disse enorme sølvmængder udnyttes blandt andet til en storstilet møntproduktion. Islam forbyder billedgengivelser, så i stedet prydes mønterne med skrift, i vid udstrækning citerer fra Koranen, men også oplysninger om møntherren, møntstedet og prægeåret. Derfor er mønterne vigtige for dateringen af de nordiske skattefund. Slutmønten (den yngste mønt) anslås til år 311 efter den muslimske tidsregning, dvs. 923 e.Kr.

Med sine i alt 20 hele og 238 itubrudte arabiske mønter er Ramløse-skatten det fjerdestørste danske fund af sådanne, skønt der er langt op til de ca. 1700 stykker fra en skat ved Terslev på Sjælland. De hele mønter har i flere tilfælde været anvendt som hængesmykker, idet 6 af dem er forsynet med et ophængningshul.

De mange arabiske mønter fra nordiske fund er blot at betragte som metalimport til brug for såvel handel og omsætning som lokal smykkeproduktion. I Norden betalte man ikke varer eller tjenesteydelser efter mønternes pålydende, men efter vægt. Små skålvægte og lodder hertil er derfor hyppige fund på tidens handelspladser. For at opnå den aftalte mængde sølv, måtte man ofte klippe eller hugge betalingsmidlerne i mindre stykker, hvad enten man betalte i møntet sølv, i sølvbarrer eller i sølvsmykker. Der er derfor kun få hele genstande i skattefundene, der helt domineres af ituklippede eller overhuggede mønter, barrer og smykker, det såkaldte brudsølv.

Overfor det store antal arabiske mønter i Ramløse-skatten fylder de europæiske mønter ikke meget. Der fandtes kun 3 brudstykker af sådanne. En af dem er engelsk (ærkebiskop Plegmund) og to karolingiske. Nogle af mønterne er imitationer af de arabiske abbaside- og samanidemønter fremstillet af de østeuropæiske khazarer og volgabulgarerne, som boede på sletterne nord for de islamiske riger.

Mønterne i vikingeskattene varierer med tiden. Frem til omkring år 960-70 er de arabiske mønter så godt som enerådende i fundene som udtryk for importvejen for tidens hoved-værdimetal, sølvet. Omkring 960 tager man fat på at bryde sølv i Harzen, og snart derefter dominerer de tyske mønter det nordiske fundstof, mens arabiske mønter forsvinder. Importvejen for sølvet er derfor lagt om. Mod slutningen af 900-årene kommer så et kraftigt

Europæiske mønter (to karolingiske og en engelsk).

indslag af engelske mønter, der måske ikke i så høj grad som tidligere har været importeret som værdimetal. I det mindste er det netop sådanne engelske mønter, der i 1000-årenes begyndelse efterlignes i de ældste danske og svenske udmøntninger - her ses bort fra et par tidligere tilløb til udmøntninger, vistnok i Hedeby, og skattefundene fra 1000-tallet ændrer karakter i forhold til de ældre. Nu er mønterne ofte hele, og skattene består hyppigt kun af mønter uden indslag af andre genstande. Brudsølvet, som i så høj grad præger 900-tallets og det begyndende 1000-tals skattefund, herunder Ramløse-skatten, forsvinder endeligt omkring år 1100. Skandinavien har da fået en egentlig mønt-økonomi.

Armringe og halsringe

Ramløse-skattens fornemste enkeltstykker er 3 hele armringe, dog noget mishandlede inden nedlægningen. De to er glatte ringe af hver en stang, mens den tredje er dannet af to sammensnoede stænger, beviklet med to bånd af hver to snoede sølvtråde. Endestykkerne er på alle tre tyndt udhamrede og viklet til en knude. Af ringe af disse arter foreligger tillige talrige brudstykker i fundet. Heraf stammer mindst 33 stykker fra snoede ringe, oftest af to stænger, men i et tilfælde flettet af fire spinklere stænger. De noget sjældnere halsringe er af samme udformning som armringene, og man kan derfor ikke ud fra mindre brudstykker afgøre, om man står overfor en rest af en arm eller en halsring. Et stykke fra Ramløse-skatten er dog så stort, at det med sikkerhed må tilskrives en halsring, dannet præcist som den hele armring, dog af noget spinklere stænger.

Guld-armringe.

I ældre vikingetid har skattefundene en noget anden karakter: Brudsølv er sjældent, og de hele ringe dominerer. Her optræder hyppigt en armspiral, dannet af vredne sølvstænger, en type, der anses for fremstillet i landskabet Perm i Rusland. I yngre vikingetid, Ramløse-skattens tid, forekommer disse såkaldt permiske ringe kun som brudstykker i skattefundene. To, måske tre brudstykker fra Ramløse er af denne art.

Andre armringstyper er sjældne i skattene, blandt dem de åbne, facetterede ringe med kolbeformede endestykker. En sådan foreligger i Ramløse-skatten, der også rummer enkelte andre facetterede ringbrudstykker, herunder et par stykker med stempelornamentik. De er dog så spinkle, at de ikke nødvendigvis stammer fra armringe, men kan være fra såkaldte ringnåle.

Vikingetidens dominerende værdi- og smykkemetal er sølvet, mens genstande af guld er sjældne. De optræder sædvanligvis som hele genstande, enten som enkeltfund som den bekendte halsring fra Tissø eller indgående i rene guldskatte som Hon i Norge, Hiddensee i Tyskland og Hornelund i Jylland. Også Vester Vedsted-skatten fra Jylland hører hertil, skønt den indeholder enkelte sølvsager.

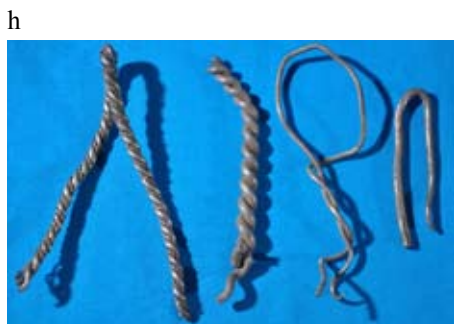

Sølv-armringe.

Derimod er det meget få brudsølvskatte, der tillige indeholder guld; men Ramløse-skatten er en af dem. Der foreligger et brudstykke af en fornem armring, hvor to kraftige, firesidede stænger er snoet om hinanden, og hvor to snoede bånd, hvert bestående af to tynde tråde, er viklet på. To brudstykker stammer fra mere enkle snoede ringe, der hver har bestået af to trinde stænger. En tilsvarende stang er et forarbejde til en sådan armring. Herpå er hæftet 3 mindre ringe, der formentlig har tjent som mellemstykker mellem halskæder eller -ringe og deri ophængte hængesmykker. For at justere vægten er der yderligere påviklet et par små brudstykker af guldtråd.

Kæder, hængesmykker, ringnål og relikvieæske

Blandt brudsølvet optræder også et antal sølvbarrer og brudstykker heraf, i alt 28 egentlige barrer samt et par firesidede stænger, der formentlig skal ses i samme lys. Barrerne er forholdsvist små, men vejer godt til. De repræsenterer omsmeltede mønter på vej til smykkeproduktionen, men kan altså også bruges som betalingsmidler.

a: Brudstykker af permiske ringe, b: Brudstykker af gotlandske ringe, c: Brudstykker af facetteret arming, d: Brudstykker af flettet kæde., e: Låg til relikvieæske, antagelig fra Østtyskland eller det vestlige Polen. f: Brudstykker af snoede ringe. g: Hængesmykke fra de østlige Donau-egne. h: Brudstykker af snoede halsringe. i: Sølvbarrer, formentlig lavet af omsmeltede arabiske sølvmonter.

Hoved af ringnål fra Norge eller et af de norske kolonisationsområder i Skotland eller Irland. Til højre ses, hvordan nålen kan have set ud.

Skatten indeholder yderligere et begrænset antal genstande af andre arter, som kun foreligger i få eller enkelte eksemplarer. I en del skattefund fra 900-årenes slutning optræder lange, flettede halskæder af spinkle, ringformede led af tynd tråd. Ramløse-skatten besidder et mindre brudstykke af en sådan kæde og tillige en lille håndfuld løse trådringe fra en eller snarere flere kæder. De samme skattefund har ofte skiveformede smykker med rig filigranornamentik, ofte i kringelform eller i form af sammenflettede dyrefigurer. Ramløse-skatten har kun 2 meget små brudstykker af denne art. Derimod optræder en genstand med langt grovere filigranornamentik, vistnok en del af en relikvieæske til ophængning i en halskæde. Tilsvarende kendes i det vestlige Polen og det østlige Tyskland, og Ramløse-stykket repræsenterer antagelig et importstykke fra dette område. Et stykke af et massivt hængesmykke med påloddede spiraltråde kunne stamme fra de østlige Donau-egne, mens et brudstykke af en ringnål stammer fra Norge eller fra de norske kolonisationsområder i Skotland eller Irland.

Nordsjællands vikingetid

Vikingetiden er kun glimtvis dukket op i det arkæologiske fundbillede i det nordsjællandske lokalområde. I arkæologiske udgravninger er denne periode næsten fraværende, i modsætning til yngre bronzealder og den ældre jernalder, hvis bosættelser findes hyppigt, spredt i hele området.

De senere års undersøgelser har vist, at bebyggelsen fra ca. år 550 med enkelte undtagelser tilsyneladende koncentrerer sig i den vestlige del, omkring

*Udtegnede maskefigurer
fra skålspænde fra
tidlig vikingetid fundet
på samme mark som
Ramløse-skatten.*

Arresø (Tibirke, Ramløse, Huseby, Annisse). Her er det primært detektorfundene, der er vores kilde til disse bosættelser.

Ramløse-skattens ejer var ikke den første indbygger i Ramløse: på samme mark er fundet en såkaldt ligearmet fibula fra ca. år 600 og et flot skålformet spænde fra ca. år 750 med motiv af en maske sammensat af to hestelignende figurer.

Endelsen –løse har rødder i jernalderen, hvilket tyder på, at Ramløse allerede dengang havde en vis størrelse. Spændende nye detektorfund fra Hougård sydvest for Ramløse, der tilsyneladende peger mod en ubrudt bosættelse helt fra germansk jernalder, viser at bosættelsen omkring Ramløse-skattens fundsted langt fra var den eneste i området. Her er bl.a. fundet en Hedeby-mønt, som er blandt de ældste danske udmøntninger fra starten af 800-tallet.

Som man ser, behøver man ikke nødvendigvis omkostningstunge arkæologiske udgravninger for at få spændende nyt om Ramløses forhistoriske rødder, og det sidste kapitel er bestemt ikke skrevet endnu – detektorundersøgelserne fortsætter.

Tekst: Jens-Aage Pedersen, tidl. museumsinspektør på Gilleleje Museum og Tim Grønnegaard, Gilleleje Museum.

Fotos: Tim Grønnegaard, Gilleleje Museum

Udgivet 2012 af Gilleleje Museum